

**VOYAGA YETMAGANLAR TARBIYASIDA OTA-ONALAR YO‘L QO‘YADIGAN  
KAMCHILIKLAR VA O‘SMIRLAR TARBIYASIDAGI MUXIM OMILLAR**

**Gafarova Rano Abdujabarovna**

*Mirzo Ulug‘bek tumani “INSON” Ijtimoiy hizmatlar markazi psihologi*

**Annotatsiya:** *Ushbu maqola voyaga yetmaganlar tarbiyasida ota-onalar tomonidan yo‘l qo‘yiladigan keng tarqalgan kamchiliklarni tahlil qiladi va o‘smirlar shaxsiyatini shakllantirishda muhim omillarni yoritadi. Unda ota-onalarning farzandlariga yetarli e‘tibor bermasligi, haddan tashqari nazorat, zo‘ravonlik va befarqlik kabi salbiy ta’sirlar muhokama qilinadi. Shuningdek, maqola o‘smirlar tarbiyasida oilaviy muhitning ahamiyati, ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi ochiq muloqot, ularni mustaqillikka o‘rgatish, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va ma‘naviy qadriyatlarni singdirishning muhimligini ta’kidlaydi. Maqolada keltirilgan tavsiyalar ota-onalarga farzandlarini barkamol shaxs etib tarbiyalashda yordam berishga qaratilgan.*

**Kalit so‘zlar:** *voyaga yetmaganlar tarbiyasi, ota-onalar kamchiliklari, o‘smirlar psixologiyasi, oilaviy muhit, muloqot, mustaqillik, ijtimoiy ko‘nikmalar, ma‘naviy qadriyatlar, farzand tarbiyasi, kamchiliklarni bartaraf etish.*

**Kirish so‘zi:**

Farzand tarbiyasi – har bir ota-ona uchun hayotining eng muhim va mas’uliyatli vazifalaridan biridir. Bolalikdan to voyaga yetgunga qadar, yosh avlodning jismoniy va ruhiy kamoloti, ularning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi, kelajakda komil inson bo‘lib yetishishi bevosita ota-onalarning sa’y-harakatlari, ularning tarbiyaviy yondashuviga bog‘liq. Biroq, bu murakkab jarayonda ko‘plab ota-onalar turli sabablarga ko‘ra kamchiliklarga yo‘l qo‘yadilar. Bu kamchiliklar o‘z navbatida o‘smirlarning psixologiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, ularning xarakteri, dunyoqarashi va ijtimoiy munosabatlarida jiddiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Ushbu maqolada voyaga yetmaganlar tarbiyasida ota-onalar tomonidan yo‘l qo‘yiladigan keng tarqalgan xatolar, jumladan, e‘tiborsizlik, haddan tashqari nazorat, zo‘ravonlik va befarqlik kabi salbiy omillar atroflicha tahlil qilinadi. Shuningdek, o‘smirlar tarbiyasida oilaviy muhitning ahamiyati, ota-onalar va farzandlar o‘rtasidagi ochiq muloqot, ularni mustaqillikka o‘rgatish, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va ma‘naviy qadriyatlarni singdirishning muhimligi alohida ta’kidlanadi. Maqolaning asosiy maqsadi – ota-onalarga farzandlarini sog‘lom va barkamol shaxs etib tarbiyalashda yordam berish, ularni yo‘l qo‘yiladigan xatolardan ogohlantirish hamda samarali tarbiyaviy usullarni ko‘rsatishdan iborat.

Asosiy qism

Farzand tarbiyasi – nafaqat murakkab, balki doimiy izlanish va sabr-toqatni talab qiladigan jarayondir. Ota-onalar bu yoʻlda turli kamchiliklarga yoʻl qoʻyishlari mumkin, bu esa oʻsmirlarning shakllanishiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Ushbu qismda ana shu kamchiliklar va oʻsmirlar tarbiyasidagi muhim omillar chuqur tahlil qilinadi.

**Ota-onalar yoʻl qoʻyadigan kamchiliklar**

1. Eʼtiborsizlik va vaqt ajratmaslik: Bugungi tezkor hayotda koʻplab ota-onalar moddiy farovonlikka intilib, farzandlariga yetarli eʼtibor berolmaydilar. Ular ish bilan band boʻlib, bolalarining ichki kechinmalari, muammolari va qiziqishlaridan bexabar qolishadi. Bu holatda farzandlar oʻzlarini yolgʻiz his qilib, ota-onalaridan uzoqlashadilar va koʻpincha tashqaridan yechim izlashga majbur boʻladilar. Natijada, ular nazoratsiz qolib, salbiy taʼsirlarga moyil boʻlishadi.

2. Haddan tashqari nazorat va erkinlikni cheklash: Ayrim ota-onalar esa farzandlarining har bir qadamini nazorat qilishga, ularga hech qanday erkinlik bermaslikka intiladilar. Bu, asosan, ularning bolalari haqida haddan tashqari xavotir olishidan kelib chiqadi. Biroq, bu yondashuv oʻsmirlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini cheklab, ularni oʻziga ishonchsiz va passiv qilib qoʻyadi. Ular qaror qabul qilishda qiyinchiliklarga duch kelishadi va har doim birovning rahbarligiga muhtoj boʻlib qolishadi.

3. Zoʻravonlik va qoʻpollik: Afsuski, baʼzi oilalarda tarbiya jarayonida jismoniy yoki ruhiy zoʻravonlikka yoʻl qoʻyiladi. Qichqiriq, haqorat, urishish kabi usullar bolaning psixikasiga jiddiy zarar yetkazadi. Bunday muhitda oʻsgan bolalar qoʻrqqoq, tajovuzkor yoki oʻziga ishonchsiz boʻlib ulgʻayishadi. Ular oʻz his-tuygʻularini ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelishadi va kelajakda ijtimoiy munosabatlarda muammolarga duch kelishlari mumkin.

4. Befarqlik va oʻzaro kelishmovchiliklar: Ota-onalar oʻrtasidagi doimiy kelishmovchiliklar, janjallar va befarqlik farzandlarning ruhiyatiga juda yomon taʼsir koʻrsatadi. Bunday muhitda oʻsgan bolalar oilaga nisbatan ishonchsizlik hissi bilan ulgʻayishadi, ular oʻzlarini himoyasiz va keraksiz deb his qilishlari mumkin. Bu esa ularning maktabdagi oʻzlashtirishiga, tengdoshlari bilan munosabatlariga va umumiy xulq-atvoriga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

5. Bir xil talablar qoʻymaslik va nomuvofiqlik: Baʼzida ota va ona farzandga nisbatan turlicha talablar qoʻyadi, bu esa bolada chalkashlikni keltirib chiqaradi. Biror narsaga ruxsat berish yoki uni taqiqlash masalasida ota-onalar oʻrtasida yagona fikr boʻlmisligi bolaning qaysarligiga, qoidabuzarliklarga moyilligiga olib kelishi mumkin.

**Oʻsmirlar tarbiyasidagi muhim omillar**

1. Oilaviy muhitning ahamiyati: Oila – bu bolaning ilk ijtimoiy muhiti boʻlib, uning shaxsiyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Mehribonlik, oʻzaro hurmat, tushunish va qoʻllab-quvvatlash hukm surgan oilada oʻsgan farzandlar oʻziga

ishonchli, baxtli va muvaffaqiyatli bo'lishadi. Aksincha, salbiy oilaviy muhit bolaning rivojlanishiga to'siq bo'ladi.

2. Ochiq muloqot va ishonch: Ota-onalar farzandlari bilan doimiy va ochiq muloqotda bo'lishlari shart. Ularning fikrlarini tinglash, his-tuyg'ularini tushunish va ularga maslahat berish orqali ishonchli munosabatlarni shakllantirish mumkin. Farzandlar o'z muammolarini ota-onalari bilan bo'lisha olishlariga ishonsalar, ular tashqi salbiy ta'sirlardan himoyalangan bo'ladilar.

3. Mustaqillikka o'rgatish: O'smirlarni yoshligidan mustaqil qaror qabul qilishga, o'z xatolaridan saboq chiqarishga o'rgatish muhim. Ularga ma'lum darajada erkinlik berish, o'z vazifalarini bajarishga undash ularning mas'uliyat hissini shakllantiradi va o'ziga ishonchini oshiradi.

4. Ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish: Farzandlarga jamiyatda o'z o'rnini topish, tengdoshlari va kattalar bilan munosabat o'rnatish ko'nikmalarini o'rgatish zarur. Hamkorlik, bag'rikenglik, hurmat, empatiya kabi sifatlar ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi. Sport seksiyalari, to'garaklar va jamoat ishlariga jalb qilish bu ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

5. Ma'naviy qadriyatlarni singdirish: Farzandlarga Vatanga muhabbat, milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik, halollik, adolat kabi ma'naviy qadriyatlarni singdirish ularning komil inson bo'lib voyaga yetishida asosiy omildir. Bu qadriyatlar ularning hayot yo'lini to'g'ri tanlashlariga yordam beradi va yomon illatlardan saqlaydi.

6. Shaxsiy namuna: Ota-onalar farzandlari uchun eng yaxshi namuna bo'lishlari kerak. Ularning so'zlari va amallari bir-biriga mos kelishi, o'zlari farzandlariga o'rgatmoqchi bo'lgan qoidalarga rioya qilishlari muhimdir. Farzandlar ota-onalarining xulq-atvorini, munosabatlarini kuzatib, ulardan ibrat oladilar.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlar tarbiyasida ota-onalarning har bir harakati va yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Kamchiliklarni bartaraf etish, o'smirlar tarbiyasidagi muhim omillarni inobatga olish orqali ota-onalar o'z farzandlarini sog'lom, barkamol va jamiyatga foydali shaxs etib tarbiyalashlari mumkin.

Xulosa

Voyaga yetmaganlar tarbiyasi murakkab va mas'uliyatli jarayon bo'lib, uning samaradorligi bevosita ota-onalarning yondashuvi va tarbiyaviy muhitga bog'liq. Yuqorida tahlil qilinganidek, ota-onalar tomonidan yo'l qo'yiladigan e'tiborsizlik, haddan tashqari nazorat, zo'ravonlik va befarqlik kabi kamchiliklar o'smirlarning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu kamchiliklar ularda o'ziga ishonchsizlik, agressiya, ijtimoiy moslashuvchanlikning pasayishi va hatto jinoiy xatti-harakatlarga moyillikni shakllantirishi mumkin.

Shu bilan birga, o'smirlar tarbiyasidagi muhim omillar ularning sog'lom shaxsiyatini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ijobiy oilaviy muhit, ochiq muloqot, mustaqillikka o'rgatish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va ma'naviy qadriyatlarni singdirish – bularning barchasi yosh avlodning barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida asosiy tayanch vazifasini o'taydi. Ota-onalar farzandlariga vaqt ajratishlari, ularning fikrlarini tinglashlari, ularni qo'llab-quvvatlashlari va o'z shaxsiy namunalari bilan ibrat ko'rsatishlari lozim.

Xulosa qilib aytganda, farzand tarbiyasida yo'l qo'yilgan har qanday xato uning kelajagiga ta'sir qiladi. Shu bois, ota-onalar doimiy ravishda o'z tarbiyaviy uslublarini tahlil qilib, mavjud kamchiliklarni bartaraf etishga intilishlari kerak. Farzandlarga mehr, e'tibor va to'g'ri yo'nalish berish orqali biz jamiyatimizga barkamol, o'ziga ishongan va foydali shaxslarni yetkazib bera olamiz.

#### **FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR RO'YXATI**

1. Karimova V. "Oila psixologiyasi". Toshkent, "Sharq", 2007.
2. G'oziyev E.G'. "Umumiy psixologiya". Toshkent, "O'qituvchi", 2002.
3. Ziyomammedov B. "Pedagogika nazariyasi va tarixi". Toshkent, "Fan va texnologiya", 2011.
4. Dryak V.L. "Psixologiya podrostkovogo vozrasta". Moskva, "Eksmo", 2004.
5. Erikson E. "Detstvo i obshchestvo". Sankt-Peterburg, "Lenizdat", 1996.